

«живим соціумом». Виходячи із концепції творчого сприйняття українського академіка В.О. Моляко «сприймає світ не око і не мозок, а людина, як соціальний феномен, який є в той же час цілісною психічною реальністю, яка створюється завдяки тому, що реальність оточуючого суб'єкта світу стає для нього відкритою і представленою певним чином» [5, с. 34]. Тобто те, що сприймає індивід, безпосередньо впливає на формування його образу об'єктивної реальності, а він перебуває в змінній – Інтернет – реальності. У результаті, у індивіда формується специфічна реальність, яка не відповідає тій соціальній, в якій перебуває суспільство.

Для загального розвитку молоді, потрібно більше уваги приділяти творчому пошуку, формувати чіткі межі впливу інформаційних мереж на освітньо-культурний процес, шукати «золоту середину» між інформаційними впливами та традиційними джерелами інформації і грамотно їх поєднувати.

Список літератури

1. Гаврилюх Н. Феномен соціальної комунікації в інформаційному суспільстві / Надія Гаврилюх // Гуманітарні та соціальні науки : матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009, 14–16 травня 2009 року, Львів, Україна / Національний університет "Львівська політехніка". – Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – С. 284–285. – (Міжнародний молодіжний фестиваль науки "LitterisetArtibus").
2. Гриценко О. Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас-медіа / О. Гриценко // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2009. – Вип. 32. – С. 214 – 222.
3. Шелестова А. М. Соціальні комунікації як базовий компонент інформаційно-освітнього середовища сучасного вчн / А.М. Шелестова // Молодий вчений. – 2015. – № 7 (2). – С. 159 – 162.
4. Грязнова Е. В. Філософський аналіз концепцій виртуальної реальності // Філософская мысль. – 2013. – № 4. – С. 53 – 82.
5. Москаленко В.В. Психологічні особливості сприймання у професійній інтеракції (на прикладі лікарської діяльності) / В.В. Москаленко / Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних вікових рівнях: монографія; за ред.. В.О. Моляко. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2012. – С. 33 – 57.

ВАСИЛЬЄВА Ірина Василівна,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, м. Київ

ШЕВЧЕНКО Сергій Леонідович,

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, м. Київ

СВОБОДА САМОВИРАЖЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: АВТЕНТИЧНІСТЬ VERSUS ІДЕНТИЧНІСТЬ

Сьогодні багато філософів постулюють думку про те, що динаміка сучасних змін, яка тяжіє до неймовірних швидкостей, ймовірно, не дозволить сформуватися стійкій системі цінностей і орієнтирів. Ослаблення соціальних зв'язків, можливість активно жити, працювати, займатися творчістю без підтримки роду, клану, сім'ї, друзів, неминуче будуть сприяти розвитку почуття самотності і пошуку виходу із нього. Подолати окреслену ситуацію допоможе або світова інформаційна мережа, що поєднує інтелекти індивідів (М. Кастельс, З. Бауман та ін.), або трансцендентний духовний орієнтир, що поєднує над-раціональні рівні їх свідомості (П. Тілліх, Дж. Маккуоррі та ін.).

Сучасна доба «переоцінки цінностей», краху «дискурсу Ісуса Христа» формує цілу низку ідентичностей («плюралізм ідентичностей»). Однак в цьому контексті все виразнішою постає проблема співвідношення цінностей християнського світу із змінами, що несе глобалізація. Сьогодні в контексті різкої критики теології ведуться численні дискусії щодо призначення віри в наш

час. Навіть говорять про подвійну кризу Церкви і богослов'я – кризу актуальності та особистісну кризу, що призводять до кризи ідентичності християнства в цілому (Ю. Мольтман). Дилема свободи самовираження через пошук власної автентичності чи ідентичності актуалізується в контексті постсекулярних процесів, надмірної політизації колективної та індивідуальної ідентичності на фоні кризи ліберальної демократії.

Сьогодні у постмодерністів постає ціла низка інших питань: наскільки радикально має бути відмова від усталених, соціально зумовлених форм свідомості і поведінки? Якою мірою ця відмова сприятиме креативності людської особистості? Тобто, якщо викорінюється шаблонне мислення, чи досягається тим самим мета – «бути спонтанним, розкутим, креативним, цілком вільним, тобто індивідумом, який існує автентично?». Щодо цього ідея спонтанності (або опора на первісний, нічим не зумовлений вибір) є ключовою для екзистенціалізму (згадаймо вислів Бердяєва: «свобода коріниться в ніщо»).

Звичайно, при цьому занадто виразно виявляється індивідуально-ізоляціоністська (або, як її назвав Н. Аббаньяно, – негативна) позиція, від якої Ж.-П. Сартр пізніше, під час написання ним «Критики діалектичного розуму», відмовився і почав досліджувати колективістську «серійність», зважаючи на те, що вона теж уособлює різні форми людської «практики». Втім, ця відмова не спростовує можливості вироблення у людини індивідуально-креативного ставлення до життя.

Ще одна відповідь на вищенаведене питання, яку можна знайти в сучасній філософській літературі, – про можливість трансформування самого суспільства в певний природний організм, у якому соціалізації у сьогоднішній, такій агресивно-примусовій формі взагалі зникнуть. Зокрема, відомий японський дослідник Й. Масуда в книзі «Інформаційне суспільство як

постіндустріальне суспільство» (1983) доводить, що майбутнє суспільство, засноване на мережовій комп'ютерній технології, докорінно відрізнятиметься від попередньої індустріальної цивілізації.

Передусім має змінитися мета суспільства. Вона полягатиме не у виробництві товарів і задоволенні матеріальних потреб, а у створенні відповідних умов для повнокровного життя людини та пошуку можливостей для її самореалізації. Відбудуться зміни системного характеру, і суспільство, як певна органічна цілісність, зазнаватиме динамічних змін. Але не тих, які раніше виражалися в боротьбі за владу, політичних революціях та інших подібних формах, а у вигляді поступової, систематичної, органічної трансформації. Мірою того, як старі соціально-економічні системи мало-помалу стають неефективними і нездатними відповідати вимогам часу, вони поступово відмиратимуть, а їхнє місце займатимуть нові соціально-економічні системи. Увесь процес відбувається так, як відбуваються метаморфози в якомусь організмі: зайва частина тіла атрофується, а інші органи розвиваються відповідно до нових умов. Фактично йдеться про таку трансформацію суспільства, коли воно починає виступати як частина природи, для якої характерне не відношення «мета – засіб», а відношення «причина – наслідок».

У контексті розробленої концепції інформаційного суспільства Й. Масуда висунув оригінальну гіпотезу про генезис нової людини – *Homo intelligens* (людини (високо) інтелектуальної) як певного біосоціального виду, точніше – гіпотезу про поступову трансформацію «*Homo sapiens* у *Homo intelligens*» [4, с. 335-361]. Кінцева мета «*Homo intelligens*» – реалізація «синергетичного суспільства Вищого Буття й людини, суспільства, в якому творчість Вищого Буття» (Невидимої природи) буде інтегрована із зусиллями людини [49, с. 356-360]. Недаремно представник

«гуманістичної психології» К. Роджерс вважає, що «єдину можливість встигати за калейдоскопом змін у світі дає людині посправжньому творча адаптація» [5, с. 410]. Зрештою, це означатиме, що «творча адаптація» людини до плинного, мінливого соціального порядку може згодом реалізуватися і що вона є не лише абстрактним побажанням.

Саме теоретична гіпотеза Й. Масуди є більш прийнятною порівняно із «трансперсональною екзистенцією» – суспільством, в якому немає місця для окремої творчої індивідуальності, а інформація стає штучним еквівалентом чи, радше, заміником, духовності людини. Адже духовність – це, з часів західної античності, специфічна турбота людини про себе, яка, підкреслює Мішель Фуко, є водночас ставленням і до себе, і до інших, і до всього на світі [11, с. 285]. Вона є визначальною для справжнього людського існування і творчої самореалізації кожної окремої особистості.

Е. Тоффлер у своїх працях веде мову про народження надсимволічної економіки, де знання є «ключем до економічного зростання XXI століття» [9; 10], а в індивіда в цих умовах сформується новий «соціальний характер», який є необхідним для креативності, нестандартних рішень, свободи дії. Соціальний характер майбутньої людини, на його думку, не є однозначним, навпаки, він набуває різної конфігурації, а саме – маємо появу такого «Я», яке складається з багатьох «модулів». Така різноманітність сприятиме тому, що саме різні таланти і здібності людей стануть затребуваними суспільством, а це має сприяти самореалізації особистості. Тобто самовияв, самореалізація, самоактуалізація стануть не лише бажаними, а й соціально санкціонованими.

Про проблему формування креативно налаштованих працівників, яка є нагальною для всього суспільства, пише у своїх працях М. Кастельс [1; 2]. Вирішальне значення у процесі

підготовки творчих працівників належить культурі інновацій, яку цитований автор, слідом за П. Хіманеном, називає «духом інформаційної епохи». Такою культурою інновацій він вважає хакерську етику. При цьому слово «хакер» не має жодного стосунку до комп'ютерних злочинців, а означає – як це й було спочатку – індивідуума, який бажає реалізувати свою пристрасть до творчості: хакером рухає ідея, здійснення якої він вважає не лише важливим, а й таким, що надає задоволення. Однак така самореалізація, на нашу думку, не є розкриттям самобутньої інтенції людини. Свобода самовираження, яка стає характерною для нового суспільства, є похідною від різних соціокультурних процесів, діапазон яких простягається від контркультурних протестів до потреб бізнесу в гнучкому менеджменті. Інформаційне суспільство заохочує в основному лише до технологічної творчості, здійснюючи певну селекцію інновацій і творчих знахідок. Тобто, не йдеться про самореалізацію як найвищий вимір людського існування. Зокрема, маємо підпорядкування діяльності людини певним вимогам і цінностям інформаційно-технологічного виробництва. Ф. Фукуяма у праці «Ідентичність: прагнення до визнання і політика неприйняття» констатує: «вимога визнання і поваги до своєї ідентичності – це універсальне поняття, яке охоплює багато з того, що відбувається сьогодні в світовій політиці», втім, нагадуючи, що «пасивного прийняття демократичного кредо недостатньо для того, щоб система запрацювала. Демократія вимагає від громадян і активного прояву певних чеснот» [12]. Сьогодні такі чесноти розмиваються, нівелюються, втрачають своє значення, про що наголошує Е. Макінтайр у праці «Після чесноти» [3], окреслюючи шляхи подолання морального хаосу і безладдя нашої доби через відродження глибинної етики чеснот, властивих їй реальних критеріїв блага і досконалості. Осмислює відомі «хвороби

сучасності» – індивідуалізм, експансію інструментального мислення і втрату індивідуальної свободи і Ч. Тейлор у працях «Етика автентичності» [6], «Джерела себе: творення новочасної ідентичності» [7] та «Секулярна доба» [8]. Для більшості згаданих авторів погляди С. К'еркегора та інших екзистенціалістів стали засадничими, втім не завжди їх пророчий зміст витлумачувався ними достовірно. Ф. Фукуяма у бестселері «Кінець історії та остання людина» [13], аналізуючи авторитарні режими ХХ століття, приходять до висновку, що вони були нездатними до легітимності – тобто неспроможні були впоратися з кризою на рівні ідей. Відзначаючи актуальність ідей С. К'еркегора у сучасному світі, особливо тих, що стосуються негативної трансформації духовного життя людей та духовного занепаду, М. Вестфаль, як представник екзистенціальної теології, згадує про те, що С. К'еркегор говорив про можливість втрати людиною її духовності: «Якщо люди ставляться до ідеї лише масово» (поза індивідуальним виокремленням духовного начала), у такому випадку ми, на думку Великого Данця, отримуємо насильство, анархію, бунти; але якщо не має ідеї для людей в масі і ніякого індивідуально відокремленого сутнісного духовного начала, то у нас результатом буде і грубість, і неотесаність. Для М. Вестфалья це нагадує зауваження Клемансо, який сказав, що Америка «є єдиною країною в історії, яка дивним чином попрямувала прямо від дикунства до виродження без звичайного цивілізаційного періоду» [14, с. 135]. Після перемоги Д. Трампа на президентських виборах у США, здається, і для Ф. Фукуями застереження С. К'еркегора набули реальних обрисів.

Сьогодні, ще нагальніше, ніж раніше перед людством постає проблема самовизначення в контексті співставлення справжнього та несправжнього існування, людської автентичності, самотності та «мозаїчної ідентичності», духовності та бездуховності. І в цьому

плані розробки екзистенціалістів можуть слугувати підґрунтям для розв'язання даного питання. Криза ідентичності в сучасному «мережево-інформаційному суспільстві» (М. Кастельс), викликана нестримним науково-технологічним процесом, полягає в неспроможності людської свідомості адекватно реагувати і пристосовуватися до наростаючих змін в навколишньому середовищі. Виникає нагальна потреба у формуванні нової ідентичності, співвідносній з глобалізаційними викликами. Тому в такому суспільстві, де відбувається пошук соціальної, політичної та культурної ідентичності, не втрачають актуальності дослідження поглядів представників філософії екзистенціалізму, екзистенціальної теології, екзистенціальної антропології та їхнього впливу на сьогодення. Зокрема, запропоновані цими мислителями нові шляхи знаходження власної автентичності, ідеї свободи як екзистенційного вибору, екзистенції як сукупності можливостей залишаються актуальними для сучасної доби. Адже їх неогуманістичний зміст залишається неповністю розкритим і вивченим, а також потребує нового осмислення та інтерпретації для створення більш цілісного уявлення та розширення спектру розуміння феномену постекзистенціалістського мислення.

Список літератури

1. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо інтернету, бізнесу і суспільства / Мануель Кастельс; [пер. з англ. Е. Г. Ганиш, А. Б. Волкова]. – К.: Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. – 304 с. (Cogitatio nova)
2. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель / Мануель Кастельс, Пекка Хіманен; [пер. з англ. О. Андрєва, Е. Ганиш та С. Удовік]. – К.: Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2006. – 256 с. (Cogitatio nova)
3. Макінтайр Е. Після чесноти: Дослідження з теорії моралі / Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2002. – 436 с.